

gyndelsen af at have været tænkt og anbragt som vægtavle, hvorved man rådede lidt bod på det kongelige forbud af 1576, som satte grænser for adelens brug af kongelignende gravmæler. Åle og Tørring kirker har adskillige kalkmalerier fra gotikkens sidste tid. Billederne i Åle, scener af Jesu lidelseshistorie, Maria med barnet og Anna selvtredje, St. Jørgen (dragen mangler) charmerer, mens billederne i Tørring synes at vise brydningen mellem katolicisme og begyndende lutheranisme.

Med hefte 47 bevæger vi os østpå til det mere frugtbare Voer herred med Østbirk, Yding og Ovsted. Østbirk var en stor romansk kirke, svarende til det store sogn, som omkring 1500 fik tårn og hvælv. I det 16. århundrede blev naboskabet til Skramslægten på Urup afgørende. Christen Skrams våben figurerer på hvælvene. Formentlig var det herefter søhelten Peder Skram, som fik koret nedrevet og kirken omdannet til en korskirke. Endelig, i 1582, modtog Niels Skram af Frederik II altertavlen fra Ring Kloster, en fløjaltertavle fra et lybsk værksted dateret 1480, restaureret i 1893 af Magnus Petersen. Malerierne af Jesu lidelseshistorie er i udtryksfuld gotisk realisme. Også andet inventar af kvalitet, prædikestol, gravsten og et gravkapel fra det 18. århundrede, skyldes naboskabet til herregården. Yding kirke består af tårn fra o. 1500 og nybygget skib og kor fra 1865. Ovsted kirke udmærker sig, foruden ved at være Danmarks højst beliggende kirke (kendt fra vuet fra motorvejen), ved på et meget tidligt tidspunkt at have fået vestforlængelse og et lidt større kor, hvis meget særegne udformning der savnes forklaring på. Forfatterne gør blot opmærksom på, at den eneste anden kirke i Skandinavien, som har samme arrangement, er nabokirken Tåning, og at begge kirker hørte under Øm Kloster.

Erik Ulsig

Danmarks Kirker. Holbæk amt, hefte 29-31: Kirkerne i Kalundborg. (Nationalmuseet/Poul Kristensen, 1996). 330 s., 225 kr. (indb.), 190 kr. (hft.).

Danmarks Kirker. Holbæk amt, hefte 32: Nykøbing kirke og sindssygehospitalets kirke (Amtshospitalet) Nykøbing. (Nationalmuseet/Poul Kristensen, 1996). 75 s., 132 kr. (indb.), 110 kr. (hft.).

Kalundborg kirke, og et par forsvundne kirker i byen, fylder med god grund et triplehefte. Den femtårnede kirke af form som et græsk kors er unik og har altid fascineret og fascinerer ligeledes forfatterne af dette hefte. Det indeholder en række fremragende illustrationer. Der er Lundbyes maleri fra 1837 (s. 3117), som hævder sig ved sammenligning med et moderne farvefoto (s. 3044). Der er et brilliant foto fra kirkens hovedrestaurering i 1869, en pæn tegning af Jacob Kornerup fra 1852, en rekonstruktionstegning af kirkens indre af Heinrich Hansen fra 1859, som stærkt forskønner virkeligheden, glimrende fotografier fra o. 1900 og rekonstruktionsforslag fra 1860'erne. Det store midtertårn, blot båret af fire over seks meter høje granitsøjler, hver sammensat af fire dele, basis, kapitæl og to monolitter, styrtede i 1827 omsider sammen. Efter lange diskussioner genrejstes det i 1869. Indeni er kirken ikke stor og temmelig skummel, idet man har ønsket kun at bruge hvidtekalk i et meget begrænset omfang. Men beliggenheden i byen og ved fjorden og de meget velbevarede omgivelser, med kirkegård, middelalderlig hegnsmur, kirkelade og skole-præstebygning (nu ligkapel) og nabolagets borgerhuse, er usædvanlig for en dansk bykirke.

Kirken har en lang forskningshistorie. Man har naturligvis diskuteret arkitektoniske forbilleder. Længe var tanken om kirken som en forsvarskirke populær,

men udenlandske forskere pegede på den religiøst symbolske betydning af den arkitektoniske form, og Hugo Johannsen, den ene af heftets forfattere, advokerede i 1989 for at opfatte kirken som et billede på det himmelske Jerusalem. Samtidig peger han på, at plan og opbygning også har forbindelse med borgkapeller og andre herskabskirker. Traditionelt har kirken været kædet sammen med Esbern Snares opførelse af befæstningen Kalundborg, men de stilistiske referencer peger på et tidspunkt efter 1200, dvs. på Esberns datter Ingeborg og svigersøn Peder Strangesen. Som den eneste af Hølbæk amts kirker har Kalundborg fået et omfattende resumé på engelsk. Prisen bør bestemt heller ikke afholde nogen fra at anskaffe dette hefte om en af vores mest særegne og spændende kirker.

Nykøbing kirke er en smuk, stor senromansk teglstenskirke. Dele af korets vægge er dog i kamp, øjensynlig er det ombygget o. 1225 samtidig med opførelsen af skibet, som kan formodes at have erstattet et ældre skib, måske i træ. Muligvis allerede i slutningen af det 14. århundrede blev kirken overhvalvet; skibets bredde betød, at kirken herved blev dobbeltskibet. Nykøbing nævnes ikke i købstadlisten (o. 1240) i Kong Valdemars Jordebog, men kulturlag sandsynliggør byens eksistens o. 1300. Hermed stemmer for så vidt, at kirken blot er en, ganske vist meget flot, landsbykirke. Men dette giver ikke en helt tilfredsstillende forklaring. Sognets afgrænsning (som den kendes senere) er ganske vist ret typisk for et kirkesogn på landet, imidlertid, sognet turde langt fra have en størrelse svarende til kirken. Det forekommer mig følgelig, at kirken rejser et spørgsmål om byens alder eller/og om forholdet mellem Nykøbing og Rørvig, hvis kirke (på mange punkter beslægtet med Nykøbing kirke) formodes bygget o. 1250.

Erik Ulsig

Ingelies Kucharzewski: *Die Gewölbemalereien in der Kirche zu Meldorf/Dithmarschen und ihre Quellen*. Europäische Hochschulschriften. Reihe XXVIII. Kunstgeschichte. Bd. 270. (Peter Lang, 1996). 425 s., 87 Sfr.

Kirken i Meldorf, beliggende i marsken syd for Heide få kilometer nord for Elbens udløb, er et karakteristisk eksempel på bevaringspolitik og -historie i Nordeuropa. I 1800-tallets anden halvdel gennemgik bygningen, i lighed med en række danske kirker, en hårdhændet restaurering. Ved afdækning af hvælvningernes hvidtekalk dukkede middelalderlige kalkmalerier op. Leopold Weinmayer, en historiemaler fra München, fik til opgave at »genfremstille dem i den gamle ånd og form«.

Ved en fornyet restaurering i 1991/92 lykkedes det at fjerne overmalingerne fra 1800-tallet og blottlægge de oprindelige malerier. Med nærværende arbejde af Ingelies Kucharzewski foreligger den første undersøgelse af billedrækkernes motivverden og den lokale tradition, som de er udsprunget af.

Ditmarsken er et af de ældste missionsområder under ærkebispesædet Hamburg, senere Hamburg-Bremen. En intensiveret inddigning af marsken i 1200-tallet medførte et behov for nye kirker i området, der var endeligt udbygget med sognekirker omkring 1330.

Det rige marskland nærrede på det tidspunkt en stærk, selvstændig befolkning af fiskere, bønder og købmænd, som finansierede kirkebyggeriet i den selvstændige bonderepublik, der havde frigjort sig fra det adelige overherredømme og i realiteten var uden for ærkebispens indflydelse. Borgerlige rådskollegier havde afgørende betydning for kirkepolitikken, og et bymæssigt og kirkeligt centrum var Meldorf.

Den billedverden, der udspiller sig på